

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Видавничий дім «Гельветика»

*До 190-річчя Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

*До 20-річчя Навчально-наукового інституту філософії
та освітньої політики*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 1 (13)

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Русаків Сергій Сергійович, кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософської антропології, філософії культури та культурології, директор Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Члени редакційної колегії:

Васильєва Ірина Василівна, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Шкіль Світлана Олександрівна, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Стасевич-Беньковська Агнешка, доктор гуманітарних наук, доцент, Інститут американських студій та польської діаспори, Ягеллонський університет, Польща

Доценко Віктор Олегович, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії та археології, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Журба Михайло Анатолійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та археології, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Потильчак Олександр Валентинович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Агнесе Кукеле, кандидат геологічних наук (геоархеологія) за спеціалізацією з оцінки пам'яток культурної спадщини, науковий співробітник, Латвійський Університет, Латвія

Крилова Світлана Анатоліївна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри теоретичної і практичної філософії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Герасимова Ельвіра Миколаївна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії і соціальної антропології імені професора І. П. Стогнія факультету історичної і соціально-психологічної освіти, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Улла Шакір, доктор філософії, науковий співробітник, Південний університет науки і техніки Китаю, Китай

Гоц Людмила Сергіївна, кандидат культурології, доцент кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна

Денисюк Жанна Захарівна, доктор культурології, професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна

Дичковський Степан Іванович, доктор культурології, професор, професор кафедри артменеджменту та івенттехнологій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна

Карповець Максим Вячеславович, кандидат філософських наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту, Національний університет «Острозька академія», Україна

Сабадаш Юлія Сергіївна, доктор культурології, професор, завідувачка кафедри культурології, Маріупольський державний університет, Україна

Трач Юлія Василівна, доктор культурології, професор, проректор з наукової роботи, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Дичек Береніка, доктор суспільних наук, доцент, Факультет соціальних наук, Інститут соціології, Вроцлавський університет, Польща

Рекомендовано до друку Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол засідання № 11 від 27.03.2025 р.)

Науковий журнал «Культурологічний альманах» зареєстровано друкованим медіа
(Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2694 від 05.09.2024 року)

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська

На підставі Наказу МОН України від 10.10.2022 р. № 894 (додаток 2) журнал включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» зі спеціальностей В7 – Релігієзнавство, В9 – Історія та археологія, В10 – Філософія, В12 – Культурологія та музеєзнавство.

Офіційний сайт видання: <https://almanac.npu.kiev.ua>

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-7242 (Print)
ISSN 2786-7250 (Online)

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2025
© Видавничий дім «Гельветика», 2025

EDITORIAL BOARD:

Chief editor:

Rusakov Serhii Serhiiovych, PhD in Philosophy, Associate Professor, Professor at the Department of Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture and Cultural Studies, Director of the Educational and Research Institute of Philosophy and Educational Policy, Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine

Members of the Editorial Board:

Vasylieva Iryna Vasylivna, Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy, Bioethics and History of Medicine, Bogomolets National Medical University, Ukraine

Shkil Svitlana Oleksandrivna, DSc (Philosophy), Professor, Leading Researcher, Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine

Stasiewicz-Bieńkowska Agnieszka, Doctor of Humanities, Associate Professor, Institute of American Studies and Polish Diaspora, Jagiellonian University, Poland

Dotsenko Viktor Olehovych, Doctor of History, Associate Professor, Professor at the Department of World History and Archeology, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Zhurba Mykhailo Anatoliiovych, Doctor of History, Professor, Head of the Department of World History and Archeology, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Potylchak Oleksandr Valentynovych, Doctor of History, Professor, Head of the Department of Resource Studies and Special Historical Disciplines, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Agnese Kukela, Candidate of Geological Sciences (Geoarchaeology) Specializing in the Evaluation of Cultural Heritage Monuments, Research Associate, University of Latvia, Latvia

Krylova Svitlana Anatoliivna, DSc (Philosophy), Professor, Professor at the Department of Theoretical and Practical Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Herasymova Elvira Mykolaivna, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Anthropology, Department of History and Social and Psychological Education of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Ullah Shakir, PhD, Research Fellow, Southern University of Science and Technology China, China

Hots Liudmyla Serhiivna, PhD in Cultural Studies, Senior Lecturer at the Department of Cultural Studies and Intercultural Communication, National Academy of Culture and Arts Management, Ukraine

Denysiuk Zhanna Zakhariivna, Doctor of Cultural Studies, Vice-Rector for Research and International Relations, National Academy of Managers of Culture and Arts, Ukraine

Dychkovskiy Stepan Ivanovych, DSc (Cultural Studies), Professor, Professor at the Department of Arts Management and Event Technologies, National Academy of Culture and Arts Management, Ukraine

Karpovets Maksym Viacheslavovych, PhD in Philosophy, Associate Professor, Director of the Scientific and Educational Institute of Socio-Humanitarian Management, the National University of "Ostroh Academy", Ukraine

Sabadash Yuliia Serhiivna, Doctor of Cultural Studies, Professor, Head of the Department of Cultural Studies, Mariupol State University, Ukraine

Trach Yuliia Vasylivna, DSc (Cultural Studies), Professor, Vice Rector for Research, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

Dyczek Berenika, doktor, adiunkt, Instytucja Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Socjologii, Polska

Recommended for printing by the Academic Council of Dragomanov Ukrainian State University (protocol No. 11 as of 27.03.2025)

“Culturological Almanac” is registered as print media
(Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine:
Decision No. 2694 as of 05.09.2024)

Publication languages: Ukrainian, English, Polish, German, French, Bulgarian, Romanian

Based on the Order of MES of Ukraine as of 10.10.2022, No. 894 (annex 2), the journal is included in the List of scientific professional (B category) editions of Ukraine (specialties: B7 – Religion Studies, B9 – History and Archaeology, B10 – Philosophy, B12 – Cultural Studies and Museum Studies).

Official web-site: <https://almanac.npu.kiev.ua>

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com
developed by the Polish company Plagiat.pl.

ISSN 2786-7242 (Print)
ISSN 2786-7250 (Online)

© Dragomanov Ukrainian State University, 2024
© Publishing House "Helvetica", 2024

Озимчук Олег Борисович,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії

факультету історії, політології та міжнародних відносин

Рівненського державного гуманітарного університету

orcid.org/0000-0002-0343-3288

oleg.ozimchuk@gmail.com

Візитів Юлія Миколаївна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України

факультету історії, політології та міжнародних відносин

Рівненського державного гуманітарного університету

orcid.org/0000-0002-2826-2067

vizitiv@gmail.com

Коцюбайло Віта Павлівна,

старший науковий співробітник

відділу давньої історії та середніх віків

КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» РОР

orcid.org/0009-0004-0500-9773

nikakoc63@gmail.com

ПАМ'ЯТКИ ВЕЛЬБАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА РІВНЕНЩИНІ. ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Російсько-українська війна внесла свої суттєві корективи у життя українських науковців, музейних установ, скоригувала освітній процес у навчальних закладах і, звісно, роботу археологічних експедицій. Перед кожним із нас стоїть завдання, не зважаючи на зовнішні загрози, зберегти спадок української нації і гідно представити світовій громаді історію України, захистивши її від фальсифікацій та викривлень. У першу чергу, слід забезпечити спадщину українського народу під щоденними авіаударами/артобстрілами від знищення/потали і банального пограбування новітніми вандалами-рашистами не лише музейних колекцій, але й фортифікацій у зонах бойових дій, які відкривають світу нові археологічні знахідки.

Проблемі історії взаємовідносин Римської імперії та варварських племінних об'єднань Східної Європи присвячено чимало досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії. Об'єктом для вивчення і дискусій продовжує залишатися широкий набір археологічних знахідок, представлений речами римського виробництва – від монет до культових дрібничок. Нерідко джерельний матеріал, який зберігається у фондах музеїв, все ще чекає на свого дослідника, особливо з огляду на зміну концепцій та необхідність відходу від радянського наративу. На особливу увагу заслуговує і проблема вивчення шляхів появи римських речей у культурному шарі вельбарських поселень на Рівненщині. Комплексний аналіз джерельного матеріалу, наявного в Рівненському обласному краєзнавчому музеї, дає підстави для внесення коректив у розуміння взаємозв'язків Римської імперії та готських поселень, переоцінку практик взаємовідносин/співпраці на політичних, економічних та культурних полях.

Мета даного дослідження опрацювати та представити широкій громадськості нумізматичний та речовий матеріал історичного періоду, який супроводжує процеси становлення вельбарської культури на Рівненщині; проаналізувати джерела та хронологію їх надходження; можливості використання речових знахідок у побуті та формування нових звичаїв/традицій/вірувань готів.

Ключові слова: вельбарська культура, Рівненщина, готи, Римська імперія, денарій.

Ozymchuk Oleh,
*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World History
of the Faculty of History, Political Science and International Relations
Rivne State University of the Humanities
orcid.org/0000-0002-0343-3288
oleg.ozymchuk@gmail.com*

Vizitiv Yulia,
*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History of Ukraine
of the Faculty of History, Political Science and International Relations
Rivne State University of the Humanities
orcid.org/0000-0002-2826-2067
vizitiv@gmail.com*

Kotsiubailo Vita,
*Senior Researcher at the Department of Ancient History and Middle Ages
Cultural Institution «Rivne Regional Museum of Local Lore»
orcid.org/0009-0004-0500-9773
nikakoc63@gmail.com*

MONUMENTS OF VELBAR CULTURE IN THE RIVNE REGION. PROBLEMS OF HISTORICAL INTERPRETATION

The Russian-Ukrainian war has made significant adjustments to the lives of Ukrainian scholars and museum institutions, adjusted the educational process in educational institutions and, of course, the work of archaeological expeditions. Each of us is faced with the task of preserving the heritage of the Ukrainian nation and presenting the history of Ukraine to the world community with dignity, protecting it from falsification and distortion, despite external threats. First of all, it is necessary to protect the heritage of the Ukrainian people from destruction/destruction under air strikes/artillery fire and banal looting by the latest vandals-racists not only of museum collections, but also of fortifications in the war zones that reveal new archaeological finds to the world.

The problem of the history of relations between the Roman Empire and barbarian tribal associations of Southeastern Europe has been the subject of many studies in both domestic and foreign historiography. A wide range of archaeological finds, represented by Roman-made objects ranging from coins to religious trinkets, continues to be the object of study and discussion.

Often, source material stored in museum collections is still waiting for its researcher, especially given the change in concepts and the need to move away from the Soviet narrative. The problem of studying the ways in which Roman objects appeared in the cultural layer of Velbar settlements in the Rivne region deserves special attention. A comprehensive analysis of the source material available in the Rivne Regional Museum of Local Lore will provide grounds for making adjustments to the understanding of the relationship between the Roman Empire and Gothic settlements, and for reassessing the practices of relationship/cooperation in the political, economic, and cultural fields.

The purpose of this study is to process and present to the general public the numismatic and material material of the historical period that accompanies the processes of formation of the Velbar culture in the Rivne region; to analyze the sources and chronology of their receipt; the possibilities of using them in everyday life and the emergence of the formation of new customs/traditions/beliefs of the Goths.

Key words: Velbar culture, Rivne region, Goths, Roman Empire, denarius.

Вступ. Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття на території Рівненщини під час археологічних досліджень було виявлено чимало речового матеріалу, виготовленого в Римській імперії впродовж II–V століть.

Практично всі римські речі знайдені у культурному шарі вельбарської археологічної культури залізної доби. Носіями цієї культури були скандинавські народи, які на початку II століття мігрували зі своєї прабатьківщини на територію

Східної Європи. Свою назву культура отримала від південнобалтійського селища Вельбарк, що неподалік сучасного польського міста Мальборк. Проте основні етапи її розвитку/еволюції пов'язані саме з територією західної України, в тому числі і Рівненщини.

Другий етап міграції германських народів (перший припадає на I ст. до н.е.) став передвісником епохи Великого переселення народів і пов'язаний із масовою міграцією племінного союзу готів. Регулярні хвилі переселень, із малородючих і перенаселених земель Скандинавії, були знаковим явищем пізньоантичного періоду та початку раннього середньовіччя. З балтійського регіону германці мігрували на південь вздовж річкових басейнів Вісли. Археологічні джерела дозволяють добре зафіксувати час їхньої появи та розселення/просування на заході та півдні Волині.

Головне, і фактично єдине писемне джерело, що розповідає про ці події, це праця «Гетика» (лат. «De origine actibusque getarum, Getica») авторства Йордана (?–бл. 552), готського історика, нотарія (чиновник, відповідальний за листування) при візантійському полководці готського походження Гунтігісі Базі. Працюючи над «Гетикою», Йордан використав матеріали «Історії готів» римського вченого Кассіодора. У своєму творі автор яскраво змальовує природні умови краю, куди переселилися готи, на чолі з королем Філімером, сином Гадариха, та їхні союзники після виходу із Скандинавії та балтійського регіону: «У пошуках зручних областей і придатних місцевостей для поселення він прийшов у землі Скіфії, які на їх мові називались Ойюм... Розповідають, що та місцевість замкнута, оточена хисткими болотами і вирвами; таким чином сама природа зробила її неприступною... Можна повірити свідченням мандрівників, що до цього часу там чути голоси худоби і мешкають люди» (Jordanes, (27)). Готський історик зазначив, що вони прийшли в Скіфію, пізньоантична територія якої локалізувалася із землями сучасної України, а також виділив окремий скіфський регіон – Ойюм (гот. *Auþom* – «Заводнена земля»).

Вірогідність того, що готи поселилися у лісовій, багатоводній і заболоченій частині Волині археологічно підтверджується матеріальними пам'ятками вельбарської культури на території сучасних Рівненської, Волинської

та Житомирської областей. Саме тут виявлені хронологічно найдавніші артефакти. Слід вказати на специфічні особливості природних умов поселення ранніх германських мігрантів. Йордан підкреслює роль неприступності місцевості, обраної готами для перших поселень. Ймовірно це є результатом непростих взаємин із автохтонним населенням краю.

На відміну від південно-балтійського та надвіслянського регіону, де готи не заклали постійних поселень, в північно-західних районах українських земель вони утворили цілу мережу стабільних населених пунктів. Створення переважної більшості таких поселень на території Рівненщини і поява вельбарських пам'яток збігаються з текстами «Гетики» щодо поселення готів у скіфському краї Ойюм. Археологічні дослідження вказують на другу половину II століття, як на час поселення готів та їх союзників. Такі вельбарські пам'ятки зафіксовані тільки у межах Волині (Рівненська, Волинська, Житомирська область, північні райони Хмельницької і Тернопільської областей) та півночі Поділля.

У письмових джерельних матеріалах знаходимо інформацію про чергове розселення готів територією України з подальшим поділом на два військових союзи – остготів і вестготів. Археологічні матеріали, що підтверджують переселення готів у Середнє Подніпров'я датуються лише другою половиною III століття і є вже складовою іншої культури – черняхівської (Козак, 2004, с. 113). Грунтуючись на археологічних дослідженнях, можна припустити, що територія Волині на тривалий час стала головним опорним пунктом, звідки германці розселялися в усіх напрямках. Найпопулярнішим був шлях до дунайського лімесу – північно-східного сегменту укріпленої системи прикордоння Римської імперії. Попередні германські міграції у II-I ст. до н.е. та розселення «варварських» народів демонструють прагнення готів отримати можливості для здійснення нападів на багаті римські провінції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над темою висвітлення теоретичних проблем нумізматичного скарбознавства працюють О. Дмитренко, М. Відейко (Дмитренко, 2019), О. Потильчак (Потильчак, 2024). Вивченню вельбарської культури в останні роки у різній мірі увагу присвячували М. Кучинко,

Г. Охріменко, О. Златогорський (2017), Я. Онищук (2018), Н. Склярєнко, С. Локайчук (Гулько, 2019), А. Панікарський, Я. Володарець-Урбанович (Панікарський, 2024), Б. Магомедов, О. Петраускас (Магомедов, 2024) та інші.

Мета даного дослідження полягає в необхідності опрацювання та представлення широкій громадськості нумізматичного та речового матеріалу супутнього процесам становлення вельбарської культури на Рівненщині; аналізу джерел та хронології їх надходження в регіон; вивчення можливостей використання джерельного матеріалу місцевим населенням в побуті та зародження нових звичаїв/традицій/вірувань готів.

Виклад основного матеріалу. На початку III століття військові походи готів проти Риму стають регулярними. Таким чином, постала необхідність утримування кількох опорних пунктів, де могло б розташовуватися ядро готського війська. Такі збірні пункти/ополчення поблизу лімесу становили для римлян небезпеку і, відповідно, могли бути атакованими римськими провінційними прикордонними легіонами. Готи, які не вміли будувати надійних фортифікаційних споруд, мали подбати про розташування своїх сил в захищеній природними умовами місцевості, звідки можна було б найкоротшим шляхом доправити військо до римського кордону. Саме західна гілка готів – вестготи або візиготи (лат. *visigothi*) – першою атакувала Римську імперію в районі нижньої течії Дунаю.

Вірогідно, що готи різними шляхами прагнули дістатися кордонів Римської імперії. Найкоротшим із них був напрям з Ойюму-Волині до верхів'їв Дністра. Сплав армії на кораблях забезпечував стрімке досягнення стратегічних цілей. Крім того такий маршрут дозволяв уникнути небезпек, пов'язаних з пересуванням готських загонів територіями венедів, носіїв зубрицької археологічної культури. Допоки так і не виявлено жодної вельбарської пам'ятки на Верхньому Дністрі. Вельбарські поселення II–III століть досліджені лише у долині Південного Бугу (Козак, 2004, с. 113). Це може пояснюватися тим, що зубрицьке населення ускладнювало просування вестготів до римських кордонів або недостатніми археологічними дослідженнями цієї частини Подністрів'я і Південного Побужжя.

Значна кількість археологічних артефактів римського походження, виявлених у північно-західних регіонах України, свідчить про їхнє регулярне надходження у готські поселення. Частина римських речей могла бути трофеями, інша потрапила у результаті торгівельних контактів. Більшість ідентифікованих римських речей, виявлених під час археологічних розкопок, представлені нумізматичним матеріалом. Найбільші скарби римських монет були виявлені у верхів'ях річок Случ, Горинь і Стир у межах Рівненської області (Козак, 1995, с. 57). Ці монети мають різний стан збереження. Колекція монет знаходиться на зберіганні у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею.

Чимало монет було виявлено і на початку XXI століття. Наприклад, у 2011 році під час археологічної експедиції під керівництвом Б.А. Прищепи в с. Городище поблизу м. Рівне, на пам'ятці вельбарської культури було знайдено римський денарій, викарбуваний у період правління імператора Траяна (98–117) (РОКМ, КН № 24680/16/II АК 4518).

У 2012 році в с. Олексіївка неподалік Рівного археологічна експедиція Б.А. Прищепи виявила на вельбарській пам'ятці чотири римські денарії пізньоримського часу (РОКМ, КН № 24709/33-36/II АК 4570/1-4). Через погане збереження аверсу і реверсу, складно встановити точний період їх карбування. На аверсі всіх чотирьох денаріїв викарбовано профіль імператора. На одному реверсі бачимо погано збережене зображення будівлі. На трьох інших реверсах присутнє зображення жінки в хітоні біля невеликої колони, вірогідно римської богині Пієти. Культ Пієти, богині благочестя і пошани батьків, був особливо популярним у I–V століттях. Уже в часи правління імператора Антоніна Пія (138–161) на реверсах денаріїв почали карбувати богиню Пієту або Фортуну. Виходячи з цього, існує ймовірність датування цих монет серединою II століття, періодом переселення у південні райони Рівненщини готів та початком їх активних контактів з Римською імперією.

Ще один римський денарій, періоду правління імператора Траяна, був виявлений у 2012 році в с. Красносілля Рівненського району під час археологічних досліджень експедиції Б.А. Прищепи. На аверсі монети

зображено профіль Траяна, на реверсі простежується погано збережене зображення богині (РОКМ КН № 24710/II АК 4599). У тому ж році в с. Новомиськ Рівненського району експедиція Б.А. Прищепи виявила римський денарій (РОКМ КН № 26421// II АК 5684) періоду правління імператора Коммода (177-192).

У 2013 році в с. Біла Криниця, неподалік від Рівного під час археологічних розкопок було знайдено три монети, які, в силу поганого збереження, так і не були ідентифіковані. Дві монети мають нечітке зображення, третя – сильно пошкоджена, майже третина відсутня. На аверсі виکارбуване зображення жінки з круговим написом, який не піддається прочитанню. На реверсі присутнє зображення богині з пряжею (РОКМ КН № 25287/2// II АК 4907). Посилаючись на збережені деталі реверсу, можна припустити, що це римська богиня долі Нона, яка відповідала грецькій богині долі, а саме мойрі Клото (Озимчук, 2012, с. 127).

Виявлення навколо міста Рівне, за нетривалий проміжок часу з 2011 по 2013 роки, такої кількості римських нумізматичних пам'яток, датованих II століттям, свідчить про присутність у цьому регіоні ранніх поселень вельбарської культури. Більшість римських монет мають сліди їх активного вживання – затертий аверс і реверс. Можна припустити, що готи застосовували римські монети для примітивної обмінної торгівлі як дорогоцінний метал. Використання римських монет в якості прикрас майже не фіксується у пам'ятках вельбарської культури. Наприклад, поблизу с. Милостів Рівненського району експедицією Б.А. Прищепи було виявлено одну пізньоримську срібну монету поганої збереженості з пробитим отвором. Згадана монета підпадає під поняття прикраса або амулет (РОКМ КН № 24702/8// II АК 4550).

На території Рівненщини найкраще дослідженою пам'яткою вельбарської культури є поселення в урочищі Шанків Яр поблизу с. Хрінники Дубенського району. Протягом 1992–2014 років під час археологічних досліджень в урочищі Шанків Яр Волинською археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом Д.Н. Козака спільно з викладачами та студентами Рівненського державного гуманітарного університету, Рівненського інституту слов'янознавства

та Волинського державного університету було знайдено чимало речового матеріалу, виробленого на території Римської імперії, серед якого присутні декілька десятків римських монет. Всі вони виявлені в культурному шарі вельбарської культури.

Більшість нумізматичного матеріалу було розкопано в житлах германців. Наприклад, у наземному житлі 79 виявили дві римські монети: срібний денарій імператора Гальби (68–69) та мідний подвійний денарій імператора Галлієна (253–268). На аверсі срібного денарія бачимо бюст Гальби із латинським написом зверху «Impser Galba» («Імператор Гальба»). На реверсі денарію викарбуваний лавровий вінок, з написом всередині «SPQR OB C S.» (лат. «Senatus Populusque Romanus Ob Cives Servatos», з лат. «Сенат і народ Риму за порятунок громадян»). На мідному подвійному денарії (інша назва «антоніан») на аверсі зображений імператор Галлієн у вінку з променями та зверху затертим написом, на реверсі зображено погано збережений силует жінки з лавровим вінком в руках і написом «Pax Augusta» (гасло з лат. «Імперський мир») (Козак, 2012, с. 145). Виходячи з напису, можна ідентифікувати фігуру на реверсі подвійного мідного денарію, як римську богиню миру Пакс.

Декілька римських монет із затертим аверсом і реверсом знайшли під час розкопок у житлах 91 і 105. Приблизно два десятки римських денаріїв також було виявлено поблизу вельбарського поселення на річковому березі. До монетного скарбу належать: мідна монета із зображенням імператора на аверсі та ступінчастої башти на реверсі (РОКМ КН № 25349/58// II АК 5072), срібний денарій із бюстом імператора повернутого праворуч на аверсі та богині з арфою на реверсі (РОКМ КН № 25349/59// II АК 5073), монета з погрудним зображенням неідентифікованого імператора на аверсі та затертий напис всередині лаврового вінка на реверсі (РОКМ КН № 25349/60// II АК 5074), срібна монета з погруддям неідентифікованого імператора повернутого вправо на аверсі та римська богиня Нона з пряжею на реверсі (РОКМ КН № 25349/61// II АК 5075), срібний денарій імператора Адріана (117–138) – бюст Адріана на аверсі та погано збережена римська богиня справедливості Еквітас на реверсі (РОКМ КН № 25445/14// II АК 5295).

Найкраще збереглася срібна римська монета періоду правління імператора Антоніна Пія, виявлена в урочищі Шанків Яр поблизу житла 122 (Козак, 2016, с. 41). На аверсі срібного денарію викарбуване зображення Антоніна Пія повернутого праворуч у лавровому вінку з латинським написом «ANTONINUS». На реверсі монети розташоване зображення римської богині удачі та добробуту Фортуни з рогом достатку та посохом. Подібні денарії карбували у Римі в 154-155 роках. Маса монети 3,5 г (рис. 1, 2) (РОКМ КН № 26314/10// П АК 6149).

Виявлені археологами на території Рівненщини та північно-західної частини України динарії можуть мати і трофейне походження. Частина римських речей потрапляла до готів під час торгівельних контактів, прямих або через посередників. Проте у торгівлі з варварами римляни використовували менш якісні монети, провінційного карбування або фальшиві мідні денарії з напленням срібла, типу «limes falsa». На вельбарському поселенні Шанків Яр, серед десятків справжніх римських монет, були виявлені лише фрагменти однієї підробленої монети такого типу (Козак, 2012, с. 145). Присутність значного масиву фальшивих римських монет у готів у прикордонних районах з імперією та відсутність таких в глибинних готських землях Ойюму-Волині, свідчить про потрапляння монетного матеріалу з Риму в якості трофеїв після успішних набігів на римське прикордоння. Більшість денаріїв карбованих в Римі призначалися для сплати за

службу римським легіонерам. Тому такі якісні монети могли потрапити на територію сучасної Рівненщини тільки разом із трофеями, здобутими вельбарцями після сутичок з римськими легіонами.

З часу переселення готів у II столітті на територію України, вони розпочинають активну агресію проти Римської імперії. Від одиничних, розвідувальних нападів у другій половині II століття, готи переходять до планомірних, майже щорічних військових дій на Дунайському прикордонні в III столітті. Особливого масштабу бойові дії набули в 330-370 роках. Тому в античній історії цей період називають Готськими війнами. Певним чином успіху германського вторгнення сприяла внутрішня політична криза в Римській імперії. Внаслідок боротьби за владу, імперський центр мало звертав уваги на провінційні проблеми. Римські імператори регулярно відкликали з прикордоння військові контингенти для зміцнення впливу в Італії. Таким чином, основні опорні пункти оборони лімесу на Дунаї не мали змоги стримувати натиск готів, а германці отримали зручну можливість грабувати задунайську провінцію Мезію. Про кризу в прикордонних легіонах свідчить той факт, що чимало римських військових відмовлялися обороняти межі своєї держави та переходили на бік варварів. Йордан в «Гетиці» повідомляє навіть про факти саботажу з боку високопоставлених римських посадовців: «Острогота із своїм племенем перейшов Данубій і спустошив Мезію і Фракію. До нього, повсталого, був направлений Філіпом

Рис. 1, 2. Імперський денарій Антоніна Пія, 154-155 рр. 3,5 г. РОКМ КН № 26314/10// П АК 6149

сенатор Децій. Коли він прибув і нічого не зміг подіяти з готами, він відпустив своїх воїнів з військової служби і примусив їх до приватного життя, бо, що через їх необережність готи переправились через Данубій, тобто він переніс звинувачення на своїх і повернувся до Філіпа. Воїни, ображені за вигнання з військової служби, обурені вдалися до допомоги Остроготи, правителя готів. Той прийняв їх і незабаром повів, щоб розпочати війну» (Jordanes, (90), (91)). Готський історик також повідомляє про наслідки дій римських перебіжчиків, які посилювали армію готів: «Невдовзі вони перейшли вброд Данубій, знову спустошили Мезію і підступили до головного міста того краю Маркіанополя» (Jordanes, (92)). Руйнівні походи готів у римські імперські володіння в III столітті не лише сприяли загостренню кризи в середині імперії, але й стали джерелом потоку римських трофеїв на території населені готами.

Готські війни III століття за своїми масштабами докорінно відрізнялися від періодичних набігів другої половини II століття. Це вже були добре організовані та попередньо сплановані бойові дії, часто з метою захоплення територій. Дозволи римських імператорів на поселення германців у межах провінції Фракія і проголошення їх федератами-союзниками були фактично констатацією факту силового захоплення цих територій готами, вірогідно, їх західною гілкою – вестготами.

У цей час германці почали застосовувати для вторгнення флот, наносячи комбіновані удари як з моря, так і з суходолу по римській території. З огляду на це, цікавим є морський похід 269 року, в якому вірогідно брали участь вестготи, носії вельбарської культури. Візантійський історик кінця V століття Зосима у «Новій історії» свідчить, що готи рухалися до римського кордону вздовж Дністра з півночі на південь. У середній течії річки вони мали тривалу зупинку для будівництва кораблів, які могли б застосувати для морського походу. За словами Зосими, далі вони рушили вниз по течії вже з флотом у шість тисяч суден (Рейда, 2007, с. 55). Дані Зосими певним чином можуть пролити світло на відсутність вельбарських пам'яток у верхній течії Дністра, і присутність слідів германців лише у середній та нижній течії. Очевидно, що вельбарці, використовуючи найкоротший і найзручніший річковий шлях до

римського кордону, могли користуватися лише його нижньою частиною, зручною для судноплавства. Саме про такий шлях вторгнення готів повідомляє Зосима у «Новій історії». У будівництві кораблів для морських походів могли брати участь римські дезертири, втікачі або полонені легіонери.

Речі, виготовлені на території Римської імперії, які потрапляли в зону локалізації вельбарської культури мали не лише трофейне походження з римських дунайських провінцій, але й могли бути легальною оплатою за надані військові послуги. Йордан повідомляє, що за часів імператорів-співправителів Діоклетіана і Максиміана (285-305) загопи готської кавалерії почали активно використовуватися як допоміжні підрозділи римських легіонів: «...потім вони були спрямовані імператором Максиміаном на допомогу римлянам проти парфян; надіслані туди як допоміжні загопи, вони дотримувалися вірності в битвах» (Jordanes, (110)). Відтак, на територію поширення вельбарської культури проникали римські речі, які привозили ветерани-готи, повертаючись із служби в римській армії.

Наприклад, на вельбарському поселенні Шанків Яр на березі Хрінницького водосховища було виявлено п'ять шпор із тонким невеликим шипом. Із цієї маси виділяється пластинчата шпора із асиметричною дужкою. В центрі дужки прикріплений довгий циліндричний шип, підрізаний в основі. Між двома залізними пластинчастими дужками присутній простір для шкіряного чохла (Козак, 2012, с. 264). Це свідчить, що шпору виготовляли на замовлення, під розмір ноги кавалериста, що відсилає нас до римської військової традиції.

До групи подібних артефактів можна віднести і дві типові римські фібули, знайдені археологами у житлі 86. Це бронзові фібули з високим приймачем, вигнутою і розширеною до пружини спинкою. Голівка фібули декорована кнопкою грибоподібної форми. В основі приймача фібули, на кінці ніжки і на переході ніжки у слабо вигнуту спинку розташовані рубчасті кільця. Вірогідною датою виготовлення таких римських прикрас є III століття (Козак, 2012, с. 126).

Подібні римські речі є не поодинокими знахідками у вельбарських поселеннях на території Рівненщини. Вони свідчать про активне

проникнення речового матеріалу, виробленого на території Римської імперії. Проте слушно зауважити, що частина типових римських речей могла потрапити торгівельними шляхами, або вироблялася на місцях римськими ремісниками-бранцями, яких вельбарці утримували як домашніх рабів.

Військово-політична ситуація примусила імператора Адріана змінити підходи у формуванні легіонів, які раніше набиралися виключно з римських громадян. До їхнього складу почали допускати іноземців. Військові реформи Діоклетіана і Костянтина I (324–337) призвели до значної «варваризації» основних підрозділів римського війська. Більшість готів протягом III–IV століть служили в легіонах, дислокованих в дунайських і балканських провінціях, – I-у Парфянському, II-у Парфянському, III-у Парфянському і IV-у Щасливому Флавієвому. Вони формувалися з ціллю охорони лімесу та участі у військових діях на Близькому Сході (Озимчук, 2023, с. 46).

Ветеранські преференції дозволяли відставникам-ветеранам отримати земельні наділи в провінціях. Тому більшість вестготів, які осідали в провінції Мезія, належали до ветеранського стану. Проте, певна кількість відставних легіонерів та готських кавалеристів з ауксилій (допоміжні загони, що не входили до складу легіону) поверталися на батьківщину. У II–IV століттях римські ветерани не відразу отримували земельні наділи, а через декілька років після закінчення строку служби. Замість землі вони могли отримати доволі значну грошову винагороду. Демобілізаційна винагорода

рядового легіонера або ауксиларія складала 12 000 сестерціїв. Разом із накопиченими, за 16–20 років служби, грошима (річна плата легіонера складала 1 200 сестерціїв, центуріона – 20 000 сестерціїв), це перетворювало ветерана на заможного громадянина (Озимчук, 2023, с. 48–49).

Грошова винагорода давала ветеранам свободу в організації післявоєнного життя. Тому доцільно припустити, що певна частина достатньо романізованих готів поверталася до своїх домівок, зокрема, і на землі у верхніх течіях Горині, Стиру і Случі. Разом з романізованими готами в ці райони потрапляли вироблені в римських провінціях речі та нові моделі культурної та соціальної поведінки.

Під час служби в римській армії у багатьох готів формувалися нові релігійні уявлення. Часто це була химерна суміш релігії германців, римського пантеону, і особливо східних культів, які були дуже популярними в середовищі легіонерів II–III століття.

Під час археологічних досліджень поселення вельбарської культури в Хрінниках на Рівненщині в 2005 році був виявлений унікальний для території України античний артефакт – голова бога Серапіса (РОКМ № КН 23518// II АК 3935). У процесі розкопок типової вельбарської житлової споруди 90, що мала незвичну нішу-заглиблення розміром 0,8 x 1,5 м посередині північної стіни, перед заглибленням знайдено маленьку бронзову голову (3,5 см), фрагмент бюсту античного божества (рис. 3). На глиняній, сильно втрамбованій долівці, що є свідченням тривалого використання, археологи зібрали

Рис. 3. Фрагмент бюсту античного бога Серапіса. 3,5 см.
РОКМ № КН 23518// II АК 3935

велику кількість кераміки, зокрема фрагменти античних амфор, уламок римської теракотової посудини типу «terra sigillata» та уламок римської мідної монети. Житло було заповнене перегорілою органікою та шарами попелу.

Ідентифікація бронзового фрагменту з богом Серапісом відсилає до аналогічних артефактів, які зберігаються у європейських музеях. Наприклад, це бюст Серапіса в музеї Ватикану, Італія (Roma, Musei Vaticani, Museo Pio-Clementino, Sala rotonda, 15) та фрагмент теракотового бюсту (голова) у Музеї Лувру, Франція тощо.

Культ Серапіса був популярним у середземноморських провінціях Римської імперії і походив з Єгипту, де уособлював богів Осіріса та Апіса. Він виник як спроба синкретизму грецької, єгипетської та римської релігій (Козак, 2006, с. 60–63). У різних частинах Римської імперії Серапісу приписувала різні функції. Як наслідок, Серапіс у II–IV століттях став універсальним божеством, прихильники якого були близькими до монотеїзму. Разом із культами Христа і Мітри, культ Серапіса домінував у середовищі римських легіонерів.

Існує гіпотетична вірогідність того, що бронзове зображення бога Серапіса потрапило на територію Рівненщини разом із готом-ветераном, який тривалий час служив в одному із легіонів, дислокованих у дунайських провінціях. Характерна ніша в житлі 90 у вельбарському поселенні Шанків Яр може свідчити про існування в будинку своєрідного вівтаря бога Серапіса. Відсутність джерела отоплювання свідчить, що будівлю не використовували для життя, а застосовували як культове приміщення. Тобто, це не вівтар приватного будинку для однієї сім'ї, а храм для групи людей, які населяли згадане вельбарське поселення. Потужний шар попелу на розкопі свідчить, що житло 90 було знищене пожежею. Поява у великому германському поселенні чужинських традицій могла спричинити опір серед прихильників традиційних вірувань. Звідси можна припустити, що святилище Серапіса, бога чужого для готів, знищили у результаті підпалу.

Підтвердженням даної гіпотези, формування нових релігійних культів у вельбарців і їх протистояння в межах окремих поселень, є інша унікальна пам'ятка досліджена експедицією Д.Н. Козака у Шанковому Яру. В центрі скупчення будинків, які датовані другою половиною

II – першою половиною IV століть, знаходиться майданчик 5 x 4 м, орієнтований довгими стінами за лінією північ-південь, зроблений із підсіпки землі товщиною 10–15 см, перекритої зверху шаром насипної глини товщиною 18–22 см. В центральній частині споруди виявлене вогнище-вівтар округлої форми, що підняте на висоту 0,6 м. Вівтар із вогнищем складається із 12 см шару пропаленої глини і 12 см череня. На черинь насипано 13 см шар пропаленої глини, яку накриває ще один черинь товщиною 13 см. Діаметр вівтаря 1,22 м. В чотирьох кутах майданчика виявлені сильно опалені ями діаметром 0,4–0,6 м. У всіх кутових ямах знайдені сліди кераміки, в одному з них – зберігся сильно обгорілий цілий горщик. У східній частині споруди збереглися фрагменти стіни. Вона піднімається над глиняним вимощенням майданчика на висоту 0,5 м і має у довжину 4,2 м. В середині верхньої площини стіни є заглиблення від стовпів з пропаленими стінками. Навколо оточеного майданчика з вогнищем-вівтарем експедицією Д.Н. Козака виявлено і досліджено ще декілька допоміжних об'єктів. Увесь комплекс було ідентифіковано Д.Н. Козаком як храм-капище готів (Козак, 2010, с. 34).

На схід від капища археологи виявили ще один майданчик 7 x 14 м, заглиблений на 0,35 м від рівня материка. У заглибленнях майданчика знайдено велику кількість кісток і фрагментів черепів різних тварин. Разом з ними виявлено людські кістки і фрагменти людських черепів. Подальші дослідження підтвердили факти принесення жертв на даному культовому об'єкті (Козак, 2010, с. 35). Частину принесених в жертву спалювали на вогнищі-вівтарі. Унікальним цей храм-капище робить той факт, що за германо-скандинавськими релігійними традиціями жертви не піддавались спалюванню: їх топили у воді чи у болоті, або вішали на деревах. Існування у германців, які мешкали на поселенні Шанків Яр, культу вогню скоріше відсилає до античних чи близькосхідних релігійних традицій того часу, ніж до германо-скандинавських традицій. Це могло бути своєрідною відповіддю на виклики з боку християнства, оскільки у переселених у межі імперії вестготів та остготів, ця релігія активно поширювалася протягом III–IV століття, тоді ж на готську мову була перекладена Біблія. Присутність на вельбарському поселенні такої унікальної споруди,

також могла бути спробою формування готськими жрецькими монотеїстичного культу.

Висновки. Таким чином, аналіз археологічних матеріальних пам'яток та історичних джерел дає можливість пояснити проблему присутності римських виробів, які датуються II–IV століттям, на території Рівненщини. Серед них монети, антична кераміка і предмети розкоші, речі військової та культової приналежності. Дослідження археологів підтверджують, що римські пам'ятки знаходяться на об'єктах і поселеннях вельбарської культури II–IV століть, яка виникла у наслідок міграції із Скандинавії готського племінного союзу та їх подальших контактів і взаємодії з Римською імперією. Землі у верхній течії річок Горинь, Стир і Случ стали районом першої і тривалої зупинки готів перед їх розселенням всією територією України. Слід підкреслити, що після розділення на східну і західну гілки – остготів і вестготів,

після переселення на лівий берег Дніпра перших і переміщення других у райони римського кордону на Дунаї, на території початкового поселення не тільки збереглися, але й активно розвивалися готські населені пункти. Таким прикладом є вельбарське поселення в урочищі Шанків Яр на півдні Рівненщини.

Оскільки час бурхливого розвитку готських поселень на Рівненщині та на землях всієї Волині припадає на період формування етнічно означених остготів на Лівобережжі та вестготів у близьких до Балкан регіонах, було б доцільно ввести у науковий обіг новий термін/назву для частини готів, які залишилися мешкати у початкових районах поселення на Україні. Позаяк готський історик Йордан називає перше місце поселення готів Ойюм, а сучасні дослідники його ідентифікують із північно-західними українськими землями, припустимо називати таких готів – «ойюмські готи», або нордготи.

Список використаних джерел:

- Дмитренко, В. В., & Відейко, М. Ю. (2019). Історія грошей. Харків : Фоліо. 123 с.
- Гулько, Г., Кричевський, О., Охріменко, Г., Скляренко, Н., & Локайчук, С. (2019). Скарби та рідкісні монети з теренів Північно-Західної України : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 292 с.
- Козак, Д., Прищепа, Б., & Шкоропад В. (2004). Давні землероби Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водоймищі). Київ : Інститут археології НАН України. 235 с.
- Козак, Д. Н. (1995). Культурно-історична інтерпретація скарбів Волині рубежу IV–V століть. *Археологія*, 4, 50–56.
- Козак, Д. Н. (2006). Божество Серапіс із поселення готів на Волині. *Археологія*, 3, 60–65.
- Козак, Д. Н. (2010). Капище готів на Волині. *Археологія*, 3, 34–47.
- Козак, Д. Н. (2012). Поселення неврів, слов'ян та германців на Стирі. Київ : Інститут археології НАН України. 264 с.
- Козак, Д. Н. (2016). Хрінники (Шанків Яр) – пам'ятка давньої історії Волині. Дослідження 2010–2014 рр. Київ : Інститут археології НАН України. 118 с.
- Кучинко, М. М., & Охріменко, Г. В., & Златогорський, О. Є. (2017). Археологічні пам'ятки Волинської області (матеріали до «Зводу пам'яток історії та культури України. Волинська область»). Луцьк : Вежа-Друк. 710 с.
- Магомедов, Б. В., & Петраускас, О. В. (2024). Пам'ятки черняхівської і вельбарської культур Волинської, Житомирської та Рівненської областей. Київ : Інститут археології НАН України. 168 с.
- Озимчук, О. Б. (2019). Ранок Середньовіччя. Історія Західної Європи V–XI століть в термінах, іменах та назвах. Рівне : О. Зень. 383 с.
- Озимчук, О. Б. (2023). Аналіз впливу римських ветеранів на суспільство в період Імперії. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*, 35, 45–52.
- Онищук, Я. І. (2018). Населення Західної Волині та Західного Поділля у першій половині I тис. н. е.: культурно-історичний аспект. Львів : ЛНУ ім. І. Франка. 567 с.
- Панікарський, А., & Володарець-Урбанович, Я. (2024). Хрінники – поселення готів на Волині. *Відділу археології раннях слов'ян – 50! Факти, люди, дослідження*. Київ : ІА НАН України, с. 130–141.
- Петраускас, О. В., Панікарський, А. В., Милашевський, О. С., Діденко, С. В., & Сергеева, М. С. (2016). Матеріали археологічних досліджень об'єкту з вельбарської культури на поселенні Хрінники 1. Археологічні дослідження в Україні 2015. Київ : Стародавній Світ. 160–164.
- Потильчак, О. В. (2024). Класифікація та типологія монетних знахідок у нумізматичному скарбознавстві. *Культурологічний альманах*, Вип. 4 (12), 152–165.

Рейда, Р.М. (2007). До питання про морський похід варварських народів Північного Причорномор'я 269 року. *Археологія*, 4, 54–60.

Рівненський обласний краєзнавчий музей. КН № 25349/16// II АК 5072.

РОКМ. КН № 23518// II АК 3935.

РОКМ. КН № 24680/16// II АК 4518.

РОКМ. КН № 24702/8// II АК 4550.

РОКМ. КН № 24709/33-36// II АК 4570/1-4.

РОКМ. КН № 24710/ II АК 4599.

РОКМ. КН № 25287/2// II АК 4907.

РОКМ. КН № 25349/59// II АК 5073.

РОКМ. КН № 25349/60// II АК 5074.

РОКМ. КН № 25349/61// II АК 5075.

РОКМ. КН № 25445/14// II АК 5295.

РОКМ. КН № 26314/10// II АК 6149.

РОКМ. КН № 26421// II АК 5684.

Jordanes. *Getica*. URL : <https://topostext.org/work/744> (дата звернення: 15.01.2025).

References:

Dmytrenko, V. V., & Videiko, M. Iu. (2019). *Istoriia hroshei* [The history of money]. Kharkiv : Folio. 123 s. [in Ukrainian].

Hulko, H., Krychevskyi, O., Okhrimenko, H., Skliarenko, N., & Lokaichuk, S. (2019). *Skarby ta ridkisni monety z tereniv Pivnichno-Zakhidnoi Ukrainy* [Treasures and rare coins from the territories of North-Western Ukraine] : monohrafiia. Luts'k : Vezha-Druk, 292 c. [in Ukrainian].

Kozak, D., Pryshchepa, B., & Shkoropad V. (2004). *Davni zemleroby Volyni (pamiatky arkhеolohii na Khrinnytskomu vodoimyshechi)* [Ancient farmers of Volyn (archaeological monuments on the Khrinnytsia reservoir)]. Kyiv : Instytut arkhеolohii NAN Ukrainy. 235 s. [in Ukrainian].

Kozak, D. N. (1995). *Kulturno-istorychna interpretatsiia skarbiv Volyni rubezhu IV-V stolit* [Cultural and historical interpretation of Volyn treasures of the turn of the IV–V centuries]. *Arkheolohiia*, 4, 50–56. [in Ukrainian].

Kozak, D. N. (2006). *Bozhestvo Serapis iz poselennia hotiv na Volyni* [The deity Serapis from a Gothic settlement in Volyn]. *Arkheolohiia*, 3, 60–65. [in Ukrainian].

Kozak, D. N. (2010). *Kapyshche hotiv na Volyni* [The Gothic temple in Volyn]. *Arkheolohiia*, 3, 34–47. [in Ukrainian].

Kozak, D. N. (2012). *Poselennia nevriv, slovian ta hermantsiv na Styri* [Settlements of the Norsemen, Slavs and Germans on the Styri]. Kyiv : Instytut arkhеolohii NAN Ukrainy. 264 s. [in Ukrainian].

Kozak, D. N. (2016). *Khrinnyky (Shankiv Yar) – pamiatka davnoi istorii Volyni. Doslidzhennia 2010–2014 rr.* [Khrinnyky (Shankiv Yar) – a monument of the ancient history of Volyn. Research in 2010-2014]. Kyiv : Instytut arkhеolohii NAN Ukrainy. 118 s. [in Ukrainian].

Kuchynko, M. M., Okhrimenko, H. V., & Zlatohorskyi, O. Ye. (2017). *Arkheolohichni pamiatky Volynskoi oblasti (materialy do «Zvodu pamiatok istorii ta kultury Ukrainy. Volynska oblast»)* [Archaeological monuments of the Volyn region (materials for the «Collection of monuments of history and culture of Ukraine. Volyn region»)]. Luts'k : Vezha-Druk. 710 s. [in Ukrainian].

Mahomedov, B. V., & Petrauskas, O. V. (2024). *Pamiatky cherniakhivskoi i velbarskoi kultur Volynskoi, Zhytomyrskoi ta Rivnenskoï oblastei* [Monuments of Chernyakhiv and Velbar cultures of Volyn, Zhytomyr and Rivne regions]. Kyiv : Instytut arkhеolohii NAN Ukrainy. 168 s. [in Ukrainian].

Ozymchuk, O. B. (2019). *Ranok Serednovichchia. Istoriia Zakhidnoi Yevropy V–XI stolit v terminakh, imenakh ta nazvakh* [Morning of the Middle Ages. History of Western Europe of the V–XI centuries in terms, names and titles]. Rivne : O. Zen. 383 s. [in Ukrainian].

Ozymchuk, O. B. (2023). *Analiz vplyvu rymskykh veteraniv na suspilstvo v period Imperii* [Analysis of the influence of Roman veterans on society during the Empire]. *Aktualni problemy vitchyznianoi ta vsesvitnoi istorii: Zbirnyk naukovykh prats Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, 35, 45–52. [in Ukrainian].

Onyshchuk, Ya. I. (2018). *Naselennia Zakhidnoi Volyni ta Zakhidnoho Podillia u pershii polovyni I tys. n. e.: kulturno-istorychnyi aspekt* [The population of Western Volyn and Western Podillia in the first half of the first millennium AD: cultural and historical aspect]. Lviv : LNU im. I. Franka. 567 s. [in Ukrainian].

Panikarskyi, A., & Volodarets-Urbanovych, Ya. (2024). *Khrinnyky – poselennia hotiv na Volyni* [Khrinnyky – Gothic settlements in Volyn]. *Viddiluarkeolohiirannikhslovian–50!Fakty, liudy, doslidzhennia*. Kyiv: IANAN Ukrainy, s. 130–141. [in Ukrainian].

Petrauskas, O. V., Panikarskyi, A. V., Mylashevskyi, O. S., Didenko, S. V., & Serheieva, M. S. (2016). Materialy arkhеolohichnykh doslidzhen ob'єktu z velbarskoi kultury na poselenni Khrinnyky 1. Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2015 [Materials of archaeological research of the Velbar culture site at Khrinnyky 1. Archaeological research in Ukraine 2015]. Kyiv : Starodavnii Svit. 160–164. [in Ukrainian].

Potylchak, O. V. (2024). Kласyfikatsiia ta typolohiia monetnykh znakhidok u numizmatychnomu skarboznavstvi [Classification and typology of coin finds in numismatic treasure studies]. *Kulturolohichniy almanakh*, Vyp. 4 (12), 152–165. [in Ukrainian].

Reida, R. M. (2007). Do pytannia pro morskyy pokhid varvarskykh narodiv Pivnichnoho Prychornomoria 269 roku [To the question of the sea campaign of the barbarian peoples of the Northern Black Sea region in 269]. *Arkheolohiia*, 4, 54–60. [in Ukrainian].

Rivnenskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei [Rivne Regional Museum of Local Lore]. KN № 25349/16// II AK 5072. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 23518// II AK 3935. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 24680/16// II AK 4518. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 24702/8// II AK 4550. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 24709/33-36// II AK 4570/1-4. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 24710/ II AK 4599. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 25287/2// II AK 4907. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 25349/59// II AK 5073. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 25349/60// II AK 5074. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 25349/61// II AK 5075. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 25445/14// II AK 5295. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 26314/10// II AK 6149. [in Ukrainian].

ROKM. KN № 26421// II AK 5684. [in Ukrainian].

Jordanes. *Getica*. Retrieved from: <https://topostext.org/work/744>. [in English].

ЗМІСТ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Благий Володимир Михайлович РЕЛІГІЙНА ВІРА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ	4
Василенко Вікторія Станіславівна, Корицький Ярослав Броніславович СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН.....	9
Делятинський Руслан Іванович, Василів Павло Романович, Єгрешій Олег Ігорович, Випасняк Андрій Іванович «ВДАВАВ ПРАВОСЛАВНОГО, АЛЕ ДОДЕРЖУВАВСЯ ДАВНІХ УНІАТСЬКИХ ПРАКТИК»: СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНОГО ПОРТРЕТУ СВЯЩЕНИКА МИХАЙЛА АНДРІЙОВИЧА ФЕДОРАКА (1921–1995) ЧАСТИНА 1: СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ, ФОРМАЦІЯ І СВЯЧЕННЯ (1921–1958)....	16
Засць Дмитрій Валерійович ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НЕЙРОПСИХОЛОГІЇ РЕЛІГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ РЕЛІГІЇ.....	33
Зуйков Володимир Олегович, Терещук Олексій Анатолійович, Кореневич Валентин Михайлович ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ЗБРОЙНІ СИЛИ У СВІТЛІ СВЯТОГО ПИСЬМА.....	40
Предко Олена Іллівна РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА/НЕБЕЗПЕКА: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН	48
Складан Андрій Анатолійович ВПЛИВ ФЕЙКІВ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ В РЕЛІГІЙНИХ МЕДІА	55

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

Біліченко Павло Геннадійович, Прокопчук Віктор Степанович, Артюх В'ячеслав Олексійович ЛИСТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЬМЕННИЦІ ГАННИ БАРВІНОК ІЗ ГОЛОВОЮ НІЖИНСЬКОГО ОКРУЖНОГО СУДУ М.В. ШУГУРОВИМ (1899 –1900).....	63
Ворон Олена Петрівна, Ворон Оксана Петрівна КОНЦЕПЦІЯ ВІЙНИ ТА МИРУ В ЗАХІДНОМУ ХРИСТИЯНСТВІ.....	70
Кізлова Антоніна Анатоліївна ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ М. ПРИЛУКИ В ОФІЦІЙНІЙ ЧАСТИНІ «ПОЛТАВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ».....	76
Кмін Анастасія Олександрівна ТВАРИНИ В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ.....	88
Котельницький Назар Анатолійович ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСЬКОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ФРОНДИ ПІВНІЧНОЇ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ (80-ТІ РР. ХІХ СТ.).....	95

Макодрай Павло Анатолійович, Предместніков Олег Гарійович РІВЕНЬ ВІДПОВІДНОСТІ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ПРАВОВИМ ПРИНЦИПАМ	111
Озимчук Олег Борисович, Візитів Юлія Миколаївна, Коцюбайло Віта Павлівна ПАМ'ЯТКИ ВЕЛЬБАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА РІВНЕНЩИНІ. ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	122
Паска Богдан Валерійович БОРІТЬБА КОМІТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УРСР ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ НА ВОЛІ В ЧАСИ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПОГРОМУ 1972 Р.	134
Перепелюк Ольга Максимівна, Шкредь Євгеній Вадимович ПОЯВА ШТУНДИЗМУ В КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	142
Руснак Юрій Іванович ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ).....	150
Уракін Максим Геннадійович КОЛАБОРАЦІОНІЗМ У ПОЛІЦІЙНІЙ СФЕРІ НА ТЕРИТОРІЇ ЖИТОМИРСЬКО-ВІННИЦЬКОГО РЕГІОНУ В 1941–1944 РР.....	159
Хвіст Вікторія Олексіївна, Любовець Олена Миколаївна, Білан Сергій Олексійович ДЕРЖАВНІ СТАТИСТИЧНІ ОРГАНИ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ	170
Ципуга Андрій Володимирович ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ ОПАНАСА ЗАЛИВАХИ В 1970-Х – 2000-Х РР.....	178

ФІЛОСОФІЯ

Дарюга Едуард Васильович ФЕНОМЕН К-РОР У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ.....	188
Дроботенко Мар'яна Олександрівна ТЕОЛОГІЯ ДИТИНСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	201
Когут Оксана Володимирівна МИСТЕЦТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: ЗМІСТОВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	207
Кравченко Алла Анатоліївна, Кизименко Ірина Олексіївна, Красільнікова Олена Василівна, Гусєва Наталія Юріївна ЕТИКА В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	215
Matviienko Oleksii STATE SOVEREIGNTY: PROBLEMS, PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION AND GLOBALIZATION.....	233
Матусевич Тетяна Володимирівна, Казачок Андрій Миколайович ОСВІТА МІЖ ГЛОБАЛЬНИМ І ЛОКАЛЬНИМ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ.....	239

Мимрук Олександр Віталійович ВІДЕОІГРИ ЯК СИМУЛЯКРИ: КОНЦЕПЦІЯ ЖАНА БОДРІЯРА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЕОІГОР	246
Прокопович Лада Валеріївна БІОІНЖЕНЕРНА ПОСТЛЮДИНА: ПРОГНОЗИ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ.....	254
Сковронський Богдан Володимирович ТЕХНОЛОГІЯ БАЧЕННЯ: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ НАУКИ ТА МИСТЕЦТВА В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ МОДЕРНОЇ ДОБИ (XV–XVII СТ.).....	260
Шуба Наталія Ігорівна СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ЛЮДИНИ ПАЛЕОЛІТУ: СТАНОВЛЕННЯ МІФОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ.....	268
КУЛЬТУРОЛОГІЯ	
Бондар Валерія Ігорівна СЮРРЕАЛІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ: КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ.....	277
Брюховецька Ольга В'ячеславівна У ПОШУКАХ ВТРАЧЕНОГО РЕФЕРЕНТА: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДУ ДО ФОТОГРАФІЧНОГО ЗОБРАЖЕННЯ У РОЛАНА БАРТА.....	283
Бубенок Олег Борисович, Сошніков Андрій Олександрович, Тортіка Марія Валеріївна ТЮРКСЬКІ ВПЛИВИ НА КИЛИМАРСЬКІ ТРАДИЦІЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ І БОЛГАРІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ КОЛЕКЦІЙ МУЗЕЇВ ХАРКОВА І СОФІЇ).....	293
Воронова Надія Сергіївна, Прокопенко Олексій Володимирович, Подніглазов Кирило Дмитрович УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ КОМУНІКАЦІЇ В ДОБУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	302
Денисюк Жанна Захарівна УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ.....	309
Каліщук Оксана Миколаївна ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ Й ТЕРМІНИ.....	316
Комар Володимир Олександрович МИСТЕЦЬКІ ПРОЄКТИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРНО-КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УКРАЇНІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ.....	326
Кравченко Анастасія Ігорівна ТЕАТР І КІНО В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ІНТЕРАКТИВНІ МОДЕЛІ ГЕЙМІФІКАЦІЇ.....	337
Лазарович Надія Василівна, Король Наталя Мирославівна ДИСКУРС ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ	345

Лись Дар'я Анатоліївна ЕВОЛЮЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СОЦІОКУЛЬТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮДИНИ В ЦИФРОВОГО КОРИСТУВАЧА.....	352
Мамедова Валентина Миколаївна МІЖНАРОДНА КУЛЬТУРНА РЕЛОКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК.....	360
Пашинська Агнеса Валеріївна КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ У ВЗАЄМОДІІ З ТЮРКСЬКИМИ ДЕРЖАВАМИ.....	367
Підгорбунський Микола Анатолійович РОЗВИТОК ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ В ЕПОХУ РЕНЕСАНСУ.....	375
Родінова Наталія Леонідівна СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ДІЯЧІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НАДДНІПРЯНЩИНИ.....	385
Слоневська Ірина Борисівна, Пірошенко Світлана Юріївна ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ.....	391
Сосницький Юрій Олександрович СИНЕСТЕЗІЯ В СОЦІАЛЬНОМУ ПЛАКАТІ: КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ.....	397
Сучков Денис Геннадійович, Красненко Олексій Леонідович, Лішафай Олександр Олексійович ЯК NETFLIX, HBO ТА ІНШІ СЕРВІСИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ІНТЕРАКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ.....	404
Тимофєєва Катерина Олександрівна ПИСЬМЕННИЦЬКИЙ ЕПІСТОЛЯРІЙ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГУМАНІТАРИСТИЦІ.....	413
Швець Ірина Григорівна ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИФРОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ.....	424
Швець Михайло Анатолійович ЕВОЛЮЦІЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРАКТИК УКРАЇНИ.....	432
Чорна Лідія Валеріївна, Розова Тамара Вікторівна ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ НОВОЇ АНТРОПОЛОГІЇ.....	448
Niewiadomska-Kocik Joanna ZARZĄDZANIE ZMIANĄ EDUKACYJNĄ W SZKOLNICTWIE MUZYCZNYM W POLSCE W LATACH 2012–2016.....	456
Безручко Олександр Вікторович ДО ПИТАННЯ РЕМЕЙКУ В КІНЕМАТОГРАФІ: ТЕХНІЧНІ ТА ХУДОЖНІ ВЛАСТИВОСТІ.....	464
Копієвська Ольга Рафаїлівна КУЛЬТУРНА ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ.....	472

Ярошенко Алла Олександрівна

РЕМЕЙК В КОНВЕРГЕНТНОМУ МЕДІАСЕРЕДОВИЩІ.....480

РЕЦЕНЗІЇ

Лобанова Алла

РОЗУМ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС: ОСВІТА УКРАЇНИ НА ВІСТРІ
ІСТОРИЧНИХ ВИКЛИКІВ. РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ В. ПАНДРУЩЕНКА
«ПРОСВІТНИЦЬКА ОДІССЕЯ РОЗУМУ. КИЇВ :

ЗНАННЯ УКРАЇНИ. – 2025. – 524 С.».....486

CONTENTS

RELIGIOUS STUDIES

Blahyi Volodymyr

RELIGIOUS FAITH AND ITS INFLUENCE ON THE FORMATION
OF A PERSON'S PSYCHO-EMOTIONAL STATE IN CONDITIONS
OF AGGRESSION.....4

Vasylenko Viktoriia, Korytskyi Yaroslav

THE ESSENCE OF THE STATE AS A FACTOR IN IMPROVING
CHURCH-STATE RELATIONS.....9

Deliatynskyi Ruslan, Vasyliv Pavlo, Yehreshii Oleg, Vypasniak Andrii

“HE PRESENTED TO BE ORTHODOX, BUT ADHERED TO ANCIENT UNIATE
PRACTICES”: AN ATTEMPT TO RECONSTRUCT THE HISTORICAL PORTRAIT
OF PRIEST MYKHAILO ANDRIYOVYCH FEDORAK (1921–1995)
PART 1: PERSONALITY FORMATION, FORMATION
AND CONGRATULATION (1921–1958)16

Zaiets Dymytrii

PECULIARITIES OF THE RECEPTION OF RELIGIOUS CONSCIOUSNESS
IN MODERN STUDIES OF THE NEUROPSYCHOLOGY OF RELIGION
AND THE ANTHROPOLOGY OF RELIGION.....33

Zuikov Volodymyr, Tereshchuk Oleksii, Korenevych Valentyn

STATE BUILDING AND ARMED FORCES IN THE LIGHT OF THE HOLY SCRIPTURE.....40

Predko Olena

RELIGIOUS SECURITY/DANGER: OPPORTUNITIES AND THREATS
IN THE SPHERE OF STATE-CHURCH RELATIONS.....48

Skladan Andrii

THE INFLUENCE OF FAKES ON THE FORMATION OF MEDIA
AND SOCIAL DISCOURSE55

HISTORY AND ARCHAEOLOGY

Bilichenko Pavlo, Prokopchuk Viktor, Artiukh Vyacheslav

CORRESPONDENCE OF THE UKRAINIAN WRITER HANNA BARVINOK
WITH THE HEAD OF THE NIZHYN DISTRICT COURT M.V. SHUHUROV (1899–1900).....63

Voron Olena, Voron Oksana

THE CONCEPT OF WAR AND PEACE IN WESTERN CHRISTIANITY.....70

Kizlova Antonina

PRYLUKY MEN'S GYMNASIUM IN THE UNOFFICIAL SECTION
OF “POLTAVA EPARCHIAL HERALD”.....76

Kmin Anastasiia

ANIMALS IN THE FIRST WORLD WAR.....88

Kotelnyskyi Nazar

ACTIVITIES OF THE ZEMSKA LIBERAL FROND OF NORTHERN UKRAINE
IN THE FIELD OF PRIMARY EDUCATION (1880S).....95

Makodrai Pavlo	
THE LEVEL OF COMPLIANCE OF THE HOUSING POLICY OF INDEPENDENT UKRAINE WITH THE LEGAL PRINCIPLES	111
Ozymchuk Oleh, Vizitiv Yulia, Kotsiubailo Vita	
MONUMENTS OF VIELBAR CULTURE IN THE RIVNE REGION. PROBLEMS OF HISTORICAL INTERPRETATION.....	122
Paska Bohdan	
THE STRUGGLE OF THE STATE SECURITY COMMITTEE UNDER THE COUNCIL OF MINISTERS OF THE UKRAINIAN SSR AGAINST UKRAINIAN DISSIDENTS AT LARGE DURING THE GENERAL POGROM OF 1972.....	134
Perepeliuk Olha, Shkred Yevhenii	
THE EMERGENCE OF STUNDISM IN THE KYIV PROVINCE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY.....	142
Rusnak Yurii	
HISTORICAL ANALYSIS OF THE FORMATION OF THE LEGISLATIVE FRAMEWORK REGARDING THE LEGAL SUPPORT OF TROOPS (FORCES).....	150
Urakin Maksym	
COLLABORATIONISM IN THE POLICE SPHERE IN THE ZHYTOMYR-VINNYTSIA REGION IN 1941–1944.....	159
Khvst Viktoriia, Liubovets Olena, Bilan Serhii Oleksiiovych	
STATE STATISTICAL BODIES IN THE UKRAINIAN PROVINCES OF THE RUSSIAN EMPIRE XIX – EARLY XX CENTURIES: FORMATION AND ACTIVITY.....	170
Tsypuha Andrii	
FEATURES OF THE CREATIVE WORK OF OPANAS ZALYVAKHA IN THE 1970S – 2000S.....	178
PHILOSOPHY	
Dariuha Eduard	
K-POP PHENOMENON IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL CULTURE OF THE DIGITAL AGE.....	188
Drobotenko Mariana	
THEOLOGY OF CHILDHOOD: METHODOLOGICAL CHALLENGES AND FUNCTIONAL POTENTIAL.....	201
Kohut Oksana	
ART AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON: CONTENTUAL-FUNCTIONAL CHALLENGES OF TODAY.....	207
Kravchenko Alla, Kyzymenko Iryna, Krasilnikova Olena, Husieva Nataliia	
ETHICS IN THE DIGITAL SOCIETY: CHALLENGES AND PROSPECTS.....	215
Matviienko Oleksii	
STATE SOVEREIGNTY: PROBLEMS, PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION AND GLOBALIZATION.....	233

Matusevych Tetyana, Kozachok Andrii EDUCATION BETWEEN THE GLOBAL AND THE LOCAL: THE PROBLEM OF PRESERVING THE CULTURAL IDENTITY OF INTERNATIONAL STUDENTS.....	239
Mymruk Oleksandr VIDEO GAMES AS SIMULACRA: JEAN BAUDRILLARD'S CONCEPT AS A METHODOLOGY FOR STUDYING VIDEO GAMES.....	246
Prokopovych Lada BIOENGINEERED POST-HUMAN: SCIENCE FICTION FORECASTS AND SOCIAL-PHILOSOPHICAL REFLECTIONS.....	254
Skovronskyi Bohdan THE TECHNOLOGY OF VISION: SPECIFICS OF THE INTERACTION BETWEEN SCIENCE AND ART IN WESTERN EUROPEAN CULTURE OF THE MODERN ERA (XV–XVII CENTURIES).....	260
Shuba Nataliia PALAEOLITHIC MAN'S WORLD PERCEPTION: THE FORMATION OF A MYTHOLOGICAL WORLDVIEW.....	268
CULTUROLOGY	
Bondar Valeria SURREALISTIC TRENDS IN MODERN AUDIOVISUAL CULTURE: CINEMATOGRAPHIC ASPECT.....	277
Briukhovetska Olga IN SEARCH OF THE LOST REFERENT: THE TRANSFORMATION OF ROLAND BARTHES'S APPROACH TO THE PHOTOGRAPHIC IMAGE.....	283
Bubenok Oleg, Soshnikov Andriy, Tortika Maria TURKIC INFLUENCES ON THE CARPET-WEAVING TRADITIONS OF LEFT-BANK UKRAINE AND BULGARIA (BASED ON COLLECTIONS FROM THE MUSEUMS OF KHARKIV AND SOFIA).....	293
Voronova Nadiia, Prokopenko Oleksii, Podnihlazov Kyrylo UKRAINIAN-POLISH HISTORICAL-CULTURAL COMMUNICATIONS IN THE AGE OF DIGITALIZATION.....	302
Denysiyuk Zhanna UKRAINIAN CULTURAL IDENTITY AS THE BASIS OF NATIONAL STABILITY AND CULTURAL POLICY.....	309
Kalishchuk Oksana PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN UKRAINE AND POLAND: BASIC CONCEPTS AND TERMS.....	316
Komar Volodymyr ART PROJECTS IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF CULTURAL AND CREATIVE INDUSTRIES IN UKRAINE IN THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY: CULTUROLOGICAL ASPECTS OF CONCEPTUALIZATION.....	326
Kravchenko Anastasiia THEATRE AND CINEMA IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INTERACTIVE MODELS OF GAMIFICATION	337

Lazarovych Nadiya, Korol Natalya DISCOURSE OF POSTCOLONIALISM IN THE CONTEXT OF MODERN UKRAINIAN SOCIO-CULTURAL SPACE.....	345
Lys Daria EVOLUTION OF COMMUNICATION TECHNOLOGIES: SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION OF HUMANS INTO DIGITAL USERS.....	352
Mamedova Valentyna INTERNATIONAL CULTURAL RELOCATION AS A FACTOR IN FORMING INNOVATIVE CULTURAL PRACTICES.....	360
Pashynska Ahnessa UKRAINE'S CULTURAL DIPLOMACY IN INTERACTION WITH TURKIC STATES.....	367
Pidhorbunskyi Mykola DEVELOPMENT OF SPIRITUAL CULTURE IN UKRAINIAN TERRITORIES IN THE RENAISSANCE ERA.....	375
Rodinova Nataliia THE HERITAGE OF UKRAINIAN CULTURAL FIGURES OF THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM IN THE NADDNIPRIANSHCHYNA	385
Slonevska Iryna, Piroshenko Svitlana INTERTEXTUAL NATURE OF DIGITAL CULTURE IN MODERN HUMANITARIAN DISCOURSE.....	391
Sosnytskyi Yurii SYNESTHESIA IN SOCIAL POSTER DESIGN: COGNITIVE MECHANISMS OF INFLUENCE.....	397
Suchkov Denys, Krasnenko Oleksii, Lishafai Oleksandr HOW NETFLIX, HBO, AND OTHER SERVICES USE INTERACTIVE ELEMENTS	404
Timofieieva Kateryna WRITERS' EPISTOLARY AS AN OBJECT OF RESEARCH IN THE HUMANITIES	413
Shvets Iryna DIGITAL CONTENT AS A TOOL FOR PROMOTING THE PRINCIPLES OF DIGITAL INCLUSION.....	424
Shvets Mykhailo EVOLUTION OF CULTURAL AND ARTISTIC PRACTICES OF UKRAINE.....	432
Chorna Lidiya, Rozova Tamara PRACTICAL PHILOSOPHY IN FORMING THE WORLDVIEW GUIDELINES OF THE NEW ANTHROPOLOGY.....	448
Niewiadomska-Kocik Joanna MANAGING EDUCATIONAL CHANGE IN MUSIC ART EDUCATION IN POLAND IN 2012–2016.....	456
Bezruchko Oleksandr ON THE QUESTION OF A REMAKE IN CINEMA: TECHNICAL AND ARTISTIC PROPERTIES.....	464

Kopiievska Olha

CULTURAL DECOLONIZATION OF LIBRARY ACTIVITY IN UKRAINE.....472

Yaroshenko Alla

REMAKE IN CONVERGENT MEDIA.....480

REVIEWS

Lobanova Alla

MIND AS A STRATEGIC RESOURCE: UKRAINIAN EDUCATION

ON THE EDGE OF HISTORICAL CHALLENGES. REVIEW OF THE BOOK

BY V. P. ANDRUSHCHENKO "EDUCATIONAL ODYSSEY OF THE MIND. KYIV:

KNOWLEDGE OF UKRAINE. – 2025. – 524 P.».....486

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 1 (13)

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Гайдабрус Вікторія Борисівна

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсет. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 58,82. Замов. № 0325/254. Наклад 300 прим.
Підписано до друку 28.03.2025 р.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.